

QR-kod
maqolaning DOI
sahifasini
ochadi

Mnajatdinova Qizlarxan Aynatdin qizi.
Qaraqalpaqstanda awıl xojalıǵı
kadrların tayarlaw tariyxında
ilimpazlardıń ornı (XX ásirdeń ekinshi
yarımı-XXI ásir basları) //
«O'zbekiston olim ayollarining
mamlakat taraqqiyotiga qo'shayotgan
hissasi» mavzusidagi xalqaro ilmiy-
amaliy konferensiya materiallari
(Nukus, 2026-yil 9–10-oktyabr). –
Nukus, 2026. – B. 965–968. – DOI:
[https://doi.org/10.66073/ReFocus-
Conf/0910195](https://doi.org/10.66073/ReFocus-Conf/0910195)

«O'zbekiston olim ayollarining
mamlakat taraqqiyotiga
qo'shayotgan hissasi»

XALQARO ILMIY-AMALIY
KONFERENSIYA
NUKUS, 9–10-OKTYABR 2026

QARAQALPAQSTANDA AWÍL XOJALÍǴÍ KADRLARÍN TAYARLAW TARIYXÍNDÁ ILIMPAZLARDÍN ORNÍ (XX ÁSIRDÍN EKINSHI YARÍMÍ-XXI ÁSIR BASLARÍ)

Mnajatdinova Qizlarxan Aynatdin qızı

QMU Arxeologiya kafedrası assistenti,

qizlarxan9494@bk.ru.

Annotaciya: Bul maqalada Qaraqalpaqstan Respublikasında awıl xojalıǵı tarawında iskerlik kórsetip atırǵan alımlar hám qanıygelerdiń ilimiy-ámeliy jumısları xojalıqları menen birgelikte islew máseleleri hám jas kadrlardı tayarlaw dárejelerine itibar qaratılǵan.

Gilt sózler: awıl xojalıǵı, fermer, agrar óndiris, salıgershilik, mexanizaciylaw

Kirisiw (ádebiyatlarǵa sholıw)

Qaraqalpaqstan Respublikasında awıl hám suw xojalıǵı tarmaqlarınıń kerekli qanıgelikler, joqarı mamanlıqqa iye kadrlarǵa bolǵan talabın támiyinlewde awıl xojalıǵı tarawı boyınsha qanıgeler tayarlaytuǵın joqarı oqıw orınlarınıń áhmiyeti ayrıqsha. Aymaqtıń ekonomikalıq rawajlanıwında awıl xojalıǵı jetekshi tarawlardan biri bolıp, bul tarawdı zamanagóy texnologiyalar menen támiyinlew, miynet ónimdarlıǵın arttırıw hám joqarı bilimli qanıgelerdi tayarlawdı talap etedi.

Respublika tarmaqlarınıń kadrlarǵa bolǵan talabın esapqa alǵan halda joqarı oqıw orınlarında bilim beriw baǵdarların jetilistiriw, zamanagóy agroteknologiyalardı oqıw procesine engiziw hám teoriyalıq bilimlerdi ámeliyat penen baylanıstırıw úlken áhmiyetke iye. Sonlıqtan Qaraqalpaqstanda awıl xojalıǵı kadrların tayarlaw máseleleri tek bilimlendiriw tarawınıń emes, al pútkil agrar tarawdı rawajlandırıwdıń áhmiyetli faktori sıpatında qaraladı. Qaraqalpaqstanda awıl xojalıǵı kadrların tayarlaw hám agrar tarawdı rawajlandırıw máseleleri boyınsha respublikalıq hám aymaqlıq joqarı bilimlendiriw mákemeleri, ilimiy-izertlew institutları hám ilimiy oraylarda izertlewler alıp barılǵan. Bul izertlewlerde agrar óndiris nátiyjeliligini arttırıw, topıraq ónimdarlıǵın saqlaw, eginlerdiń ónimdarlıǵın arttırıw, awıl xojalıǵın mexanizaciyalastırıw, insan kapitalın rawajlandırıw hám ekologiyalıq mashqalalardı sheshiw máselelerine ayrıqsha itibar berilgen.

Qaraqalpaqstannıń agrar tarawında ilimiy hám ámeliy iskerligi menen tanılǵan kóplegen alımlar hám qanıgeler jetisip shıqqan. Olardıń ilimiy izleniwleri awıl xojalıǵınıń túrli tarawların rawajlandırıwǵa, jańa texnologiyalardı óndiriske engiziwge hám jergilikli shárayatqa beyimlesken usıllardı islep shıǵıwǵa baǵdarlanǵan. Mısalı, awıl xojalıǵı tarawındaǵı ilimiy izertlewler arasında U.E. Ismaylovtıń topıraq ónimdarlıǵın arttırıwǵa

qaratilgan almaslap egilish sistemalarining rayonlashtirish bo'yinsha izertlewleri ayriqsha orin iyeleydi. Alim 1995-jili "Qaraqalpaqstan zonalarida topiraq onimdarligin arttiriwga qaratilgan almaslap egilish sistemalarining rayonlashtirish" temasinda doktorliq dissertatsiyasini tabisli qorgagan. Onin basshiliginda birqansha jas ilimpazlar filosofiya doktori darejesin algan. U.Ismaylovning 300-den artiq ilimiy maqalasi, 10 oqiw-metodikaliq qollanbası, 4 monografiyası hám óndiriske usınılgan ilimiy proektleri agrar tarawdı rawajlandırıwga bagdarlangan [7].

Awıl xojaligın mexanizatsiyalashtırish bagdarında professor O.Áwezovning ilimiy-izertlewleri de áhmiyetli. Ol awıl xojalığı texnikaların jetilistiriw, traktorlar, avtomobiller hám awıl xojalığı mashinalarınan nátiyjeli paydalanıw bo'yinsha ilimiy hám pedagogikalıq iskerlik alıp bargan. Alimning 180-den artiq ilimiy miynetleri, sonnan 4 monografiya hám 4 oqiw-metodikaliq qollanbası bar. 2024-jılı O.Áwezov basshiligında awıl xojaligın mexanizatsiyalashtırish bagdarındağı dissertatsiya jumısının tabisli qorgalıwı onin ilimiy izleniwleriniń dawam etip atirganın kórsetedi [6]. Ádebiyatlarda Qaraqalpaqstanning awıl xojalığı tarawındağı tájiriybeli diyqanlar hám óndiris qanigeleriniń iskerligine de ayriqsha itibar berilgen. Sonday shaxslar qatarında Sh.Musaev, P.Seytov, S.Seytnazarov hám B.Bekbanovlarning iskerligin atap ótiw múmkin. Olarning tájiriybeleri awıl xojalığı óndirisin rawajlandırıw, eginlerding onimdarligin arttırıw hám jergilikli sharayatqa beyimlesken agrar usıllardı engiziwde áhmiyetli derek bolıp xızmet etedi [1–5].

Materiallar hám usıllar

Izertlewding tiykarğı materialların Qaraqalpaqstanda awıl xojalığı tarawında qanigelerdi tayarlaw hám agrar ilimdi rawajlandırıwga baylanisli ilimiy miynetler, monografiyalar, oqiw qollanbaları, arxiv materialları, baspasóz materialları hám informatorlar menen ótkerilgen sawbetler quradı. Izertlewde tariyxıy-salıstırmalı, analiz hám sintez, sistemalashtırish, dereklerdi salıstırish hám biografiyalıq usıllardan paydalanıldı. Awıl xojalığı tarawında islegen alımlar hám tájiriybeli qanigelerding iskerligi dawirler bo'yinsha úyrenilip, olarning agrar tarawga qosqan úlesi ilimiy hám ámeliy jaqtan analiz etildi.

Sonday-aq Sh.Musaev, P.Seytov, O.Áwezov, U.E. Ismaylov, B.Bekbanov hám S.Seytnazarov sıyaqlı shaxslar haqqındağı maqlıwmatlar tiykarında Qaraqalpaqstanda awıl xojalığı kadrların tayarlawding tariyxıy rawajlanıwı hám onin zamanagóy basqışları qarastırıldı. Izertlewde arxiv materialları, baspadan shıqqan ilimiy miynetler hám awızeki tariyx derekleri bir-biri menen salıstırılıp úyrenildi. P.Seytov haqqında Qaraqalpaqstan Respublikasınıń arxiv materialları, al O.Áwezov hám U.Ismaylov haqqında informatorlar menen ótkerilgen sawbet materialları da derek sıpatında paydalanıldı [5–7].

Nátiyjeler

Izertlew nátiyjeleri Qaraqalpaqstanda awıl xojalığı tarawı ushın qanigeli kadrlardı tayarlaw procesiniń birneshe basqışlardan ótkenin kórsetedi. XX ásirding ortalarından baslap awıl xojaligınıń mexanizatsiyalasıwı, paxtashılıq, diyqanshılıq, selekciya, topiraqshılıq hám suw xojaligınıń rawajlanıwı agrar taraw ushın arawlı bilimge iye qanigelerge bolgan talaptı arttırdı. Bul processte Tórtkúl awıl xojalıq texnikumı sıyaqlı orta arawlı bilimlendiriw makemeleri menen bir qatarda joqarı

bilimlendiriw mákemeleriniń de ornı úlken boldı. Agronom, mexanizator, injener, selekcioner, topıraqshı hám basqa agrar qánigelikler boyınsha kadrlar tayarlanıwı awıl xojalıǵı óndirisin ilimiy tiykarǵa ótkeriwge múmkinshilik berdi. Bul baǵdarda Pirjan Seytovtıń iskerligi de ayrıqsha itibarǵa iye. Ol 1925–1931-jılları Tórtkúl awıl xojalıq texnikumında bilim alıp, keyin awıl xojalıǵı tarawında birqansha juwapkerli lawazımlarda islegen. Onıń miynet jolı Qaraqalpaqstanda agrar bilim alǵan qánigelerdiń aymaq ekonomikasın basqarıwdaǵı ornın kórsetedi [2; 5].

Awıl xojalıǵı óndirisi hám ámeliyatında Sh.Musaev sıyaqlı tájiriybeli diyqanlardıń iskerligi de úlken áhmiyetke iye. 1933–1935-jılları Sh.Musaev Ámiwdáryanıń arqa zonasınıń klimatlıq shárayatında paxtashılıqtı rawajlandırıwǵa úlken úles qosıp, joqarı ónim alıwdı támiyinlegen. Ol paxta sortlarınıń tuqımın kóbeytiw hám rayonlastırıw jumıslarına belsendi qatnasqan [3; 4]. Keyingi dáwirlerde awıl xojalıǵı iliminiń rawajlanıwında U.E. Ismaylovtıń xızmeti ayrıqsha kórinedi. Onıń topıraq ónimdarlıǵı, almaslap egiw sistemaları, diyqanshılıq hám awıl xojalıǵı eginleri selekciyası boyınsha alıp barǵan izertlewleri Qaraqalpaqstannıń aymaqlıq shárayatlarına say agrar texnologiyalardı jetilistiriwge baǵdarlanǵan. Alımnıń ilimiy basshılıǵında jas ilimpazlardıń tayarlanıwı ilimiy mekteptiń dawamlılıǵın támiyinlegen [7].

Awıl xojalıǵın mexanizaciyalastırıw baǵdarında O.Áwezovtıń ilimiy-pedagogikalıq iskerligi úlken áhmiyetke iye. Onıń miynetlerinde awıl xojalıǵı texnikalarından nátiyjeli paydalanıw, mashina-traktor agregatların jetilistiriw hám jergilikli shárayatqa say texnikalıq sheshimlerdi islep shıǵıw máseleleri qaralǵan. Alımnıń ilimiy miynetleri agrar tarawdaǵı joqarı bilimli injener qánigelerdi tayarlaw procesinde paydalanılıp kelmekte [6].

B.Bekbanovtıń da awıl xojalıǵı ilimine qosqan úlesi salmaqlı. Onıń 250-den artıq ilimiy maqalası, 3 monografiyası, 2 metodikalıq qollanbası hám 23 usınısı baspadan shıqqan. Onıń miynetleri agrar tarawdaǵı ilimiy izleniwlerdiń teoriyalıq hám ámeliy tiykarların jetilistiriwge baǵdarlanǵan. Alımnıń miynetleri mámleket tárepinen joqarı bahalanıp, 2015-jılı “Qaraqalpaqstan Respublikasına xızmet kórsetken awıl xojalıǵı xızmetkeri” ataǵı berilgen, 2022-jılı I dárejeli “Miynet faxriyi” kókirek belgisi menen sıyıqlanǵan [1]. Bunnan tisqari, agrar tarawda S.Seytnazarov sıyaqlı joqarı tájiriybeli fermer-qánigelerdiń iskerligi de áhmiyetli. Agronom qánigeligine iye bolǵan S.Seytnazarov Nókis awıl xojalıǵı texnikumında bilim alıp, keyin óndiriste óz bilim hám tájiriybesin qollanǵan. Onıń basqarıwındaǵı brigadanıń salı jetistiriwdegi nátiyjeleri awıl xojalıǵında teoriyalıq bilim menen ámeliy tájiriybeniń birligin kórsetedi. Usı izertlewler tiykarında Qaraqalpaqstanda agrar taraw ushın kadrlar tayarlawdıń tek joqarı bilimlendiriw menen sheklenbey, **“bilim – ilim – óndiris”** baylanısınıń úzliksizligine tiykarlanıwı kerek ekenligi anıqlanadı. Joqarı oqıw orınları, ilimiy-izertlew institutları hám awıl xojalıǵı kárxanaları arasındaǵı baylanıstı kúsheytıw zamanagóy qánigelerdi tayarlawdıń tiykarǵı faktorlarınıń biri bolıp tabıladı.

Juwmaq hám usınıslar

Izertlew nátiyjeleri Qaraqalpaqstanda awıl xojalıǵı tarawınıń rawajlanıwında bilimli hám joqarı mamanlıqqa iye kadrlardı tayarlaw, ilimiy izleniwlerdi óndirispen

baylanistiruv hám tájiriybeli qánigelerdin bilimlerin jas áwladqa jetkeriw úlken áhmiyetke iye ekenligin kórsetti.

XX ásiridin ekinshi yarımınan búgingi kúnge shekem Qaraqalpaqstanda agrar tarawdin túrli baǵdarlarında islegen ilimpazlar hám tájiriybeli qánigelerdin miynetleri aymaqtın awıl xojalıǵı ilimin rawajlandırıwǵa úlken úles qosqan. O.Áwezovtın mexanizaciya, U.Ismaylovtnıń diyqansılıq hám topıraq ónimdarlıǵı, B.Bekbanovtnıń ilimiy-izertlewleri, Sh.Musaev hám S.Seytnazarov sıyaqlı tájiriybeli diyqanlardın ámeliy iskerligi agrar tarawda bilim, ilim hám ámeliyattın óz-ara baylanısta rawajlanǵanın kórsetedi. Qaraqalpaqstannın ózine tán klimatlıq, suw hám ekologiyalıq shárayatları, ásirese Aral boyı ekologiyalıq mashqalaları agrar tarawda joqarı mamanlıqqa iye kadrlardı tayarlawǵa jańasha jantasıwdı talap etedi. Sol sebepli keleshekte kadrlar tayarlawda aymaqtın konkret agroekologiyalıq ózgesheliklerin esapqa alıw zárúr.

Usınıslar

-Joqarı oqıw orınları, ilimiy-izertlew institutları hám awıl xojalıǵı kárxanaları arasındadı **“ilim – tálim – óndiris”** baylanısın kúsheytıw;

-Agrar tarawda ilimiy mekteplerdi rawajlandırıp, tájiriybeli ilimpazlardın bilim hám tájiriybesin jas izertlewshilerge jetkeriwdi jolǵa qoyıw;

-Aral boyı shárayatında suw resursların únemlew, topıraq ónimdarlıǵın saqlaw, klimat ózgerisine beyimlesiw hám ekologiyalıq mashqalalardı sheshiwge baǵdarlanǵan jańa tálim baǵdarların engiziw;

-Agrar tálimde zamanagóy xabar-kommunikaciya texnologiyaları, aqıllı awıl xojalıǵı (*smart agriculture*), cıfırlı agrotexnologiyalar hám avtomatlastırılǵan basqarıw sistemalarınan paydalanıwdı keńeytiw;

-Qaraqalpaqstanda awıl xojalıǵı tarawında úlken úles qosqan ilimpazlar hám tájiriybeli qánigelerdin ilimiy hám ámeliy miyrasın arawlı izertlewler arqalı úyreniw hám jas áwladqa jetkeriw.

Paydalanılǵan ádebiyatlar

1. “Атақлы алым мийирман устаз” Еркін Қарақалпақстан газетасы № 31. 32(21366) 2026-жıl
2. Қарақалпақстанның жаңа тарийхы. Қарақалпақстан XIX әсирдің екинши ярымынан XXI әсирге шекем. – Нөкис: Қарақалпақстан, 2003
3. “Қарақалпақстанлы социалистлик мийнет қаҳарманлары” Очерклер, әнгимелер. Нөкис 1986... , 196 бет
4. К.Досанов ”Неутомимый Шамурат” М.1961
5. Arxiv materialları (P.Seytov) Fond № P-377 Opis №1
6. Mnajatdinova Q. ADJ №1 2025. Nókis qalası, informator O.Áwezov 1949-j.
7. Mnajatdinova Q. ADJ №2 2025. Nókis qalası, informator U.Ismaylov 1951-j.